

Cvirnov dan

Spominsko znanstveno in strokovno
srečanje ob desetletnici smrti prof. dr.
Janeza Cvirna

Ljubljana, 14. septembra 2023

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

INŠTITUT INSTITUTE
ZA NOVEJŠO ZGODOVINO OF CONTEMPORARY HISTORY

UNIVERZA V LJUBLJANI
UNIVERSITY OF LJUBLJANA

PROGRAMSKA SKUPINA
RESEARCH TEAM
SLOVENSKA ZGODOVINA
SLOVENE HISTORY

FILZOFSKA FAKULTETA
FACULTY OF ARTS
ODDELEK ZA ZGODOVINO
DEPARTMENT OF HISTORY

Cvirnov dan

Spominsko znanstveno in strokovno
srečanje ob desetletnici smrti
prof. dr. Janeza Cvirna

Ljubljana, 14. septembra 2023

Programski in organizacijski odbor srečanja:

Mojca Šorn, Rok Stergar, Irena Selišnik, Bojan Cvelfar,
Borut Batagelj, Neja Blaj Hribar, Jernej Kosi

PROGRAM

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (Aškerčeva cesta 2)
predavalnica 102, 1. nadstropje

9.00	Prihod in kava
9.15	Pozdravni nagovori
9.30–10.45	Prvi panel: Janez Cvirn kot zgodovinar <i>Jure Gašparič:</i> Janez Cvirn in parlamentarna zgodovina <i>Iskra Iveljič:</i> Janez Cvirn and the Historiographical Capital of Central Europe <i>Marko Zajc:</i> Janez Cvirn kot zgodovinar prostora med človekom in državo/politiko <i>Irena Selišnik:</i> Meščanstvo na Slovenskem in prispevek Janeza Cvirna <i>Jernej Kosi:</i> Janez Cvirn in “Nemci” “na Slovenskem”
10.45–11.15	Odmor za kavo
11.15–12.30	Drugi panel: Politična in nacionalna zgodovina <i>Jure Perovšek:</i> Pogledi na Ivana Štefeta in Miroslava Malovrha ob njuni smrti leta 1919 in 1922 <i>Neja Blaj Hribar:</i> »Vode na Kranjskem ne bo zmanjkalo, neumnih ljudi pa tudi ne.« Ljudstvo v publicistiki in leposlovju liberalcev na prelomu stoletja na Kranjskem <i>Rok Stergar:</i> Od modernosti narodov do omejenega dosega nacionalnih identifikacij <i>Neva Makuc:</i> Klimatsko zdravilišče v Gorici v obdobju naraščajočih nacionalizmov <i>Jan Bernot:</i> »Narodna zaveda se prikazuje le počasi« : dijaška leta Janeza Trdine
12.30–14.00	Odmor za osvežitev

Inštitut za novejšo zgodovino (Privoz 11, Ljubljana) Sejna soba, 1. Nadstropje

14.00	Pozdravni nagovor
14.15–15.30	Tretji panel: Družbena in kulturna zgodovina <i>Borut Batagelj:</i> Zgodovina za vse, vse za zgodovino <i>Jasna Vanček:</i> Karel Ghega in gradnja južne železnice <i>Bojan Cveľfar:</i> »Moj zlatek, moja zlata živalca...« Prestopi v pravoslavje zaradi razveze zakona in možnosti ponovne poroke <i>Ana Cergol Paradiž:</i> O problematiki najdenišnic <i>Branko Šuštar:</i> Ljubljana kot priložnost za zdravnika in fotografa v c. kr. časih. Dr. Franz Illner in njegovi
15.30	Zaključne misli
16.00	Pogostitev in druženje na Inštitutu za novejšo zgodovino

POVZETKI

Jure Gašparič (Inštitut za novejšo zgodovino)

Janez Cvirn in parlamentarna zgodovina

Slovensko zgodovinopisje je zlasti v zadnjih tridesetih letih pokazalo precej zanimanja za raziskave slovenskih parlamentarnih izkušenj v preteklosti. Med tistimi zgodovinarji, ki so se fenoma najbolj vneto in prodorno lotili, zavzema Janez Cvirn osrednje mesto. Janez je namreč med prvimi uveljavil prepričanje, da je za celovito razumevanje političnih procesov v njihovo analizo nujno vključiti kulturno zgodovino / zgodovino praks v vsej njihovi večplastnosti. Tako je analiziral fenomen plačevanja poslancev, značaj njihove imunitete, jezik obravnav, poslovniške prakse in še mnogokaj. Med sproščenimi pogovori ob pivu je s strastjo pripovedoval o peripetijah z dunajskega parlamenta, a vedno poudaril, da je negativna ocena avstrijskega parlamentarizma bolj posledica njegovega žalostnega konca kot njegove resnične vloge. V prispevku bom orisal Cvirnovo dojetje teme (po mojem vedenju), njegove prispevke, izzive, dileme in ne nazadnje neizpolnjene načrte. Pa tudi kakšen spominski detajl se bo našel vmes in smeri razvoja parlamentarne zgodovine v času "po Cvirnu".

Iskra Iveljić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Janez Cvirn and the Historiographical Capital of Central Europe

A substantial part of Janez Cvirn's opus encompasses various aspects of modern Slovenian history. He belonged to the generation of Slovenian historians that was coming of age in the 1980s, the decade during which historiography (or better said historiographies) in Yugoslavia was breaking the taboos and thematising previously forbidden or stereotyped topics, at the same time paying more attention to new trends in Western historiographies. The postcommunist transition intensified those processes enticing some Slovenian (and other ex-Yugoslav) historians such as Cvirn, to embrace new themes, methods and theories and most of all to reinterpret their grand national narratives. In this respect Cvirn made use of multiperspective and pluricultural historiographical capital of Central Europe. He drew on various history-writing frameworks from older, classical Slovenian historiography to modern national studies, social and cultural or everyday life history, avoiding the often present retraditionalisation.

Marko Zajc (Inštitut za novejšo zgodovino)

Janez Cvirn kot zgodovinar prostora med človekom in državo/politiko

Na okrogli mizi Iz Avstrije v Jugoslavijo 11. februarja 2010 je Janez Cvirn proti koncu referata primerjal razpad habsburške monarhije in socialistične Jugoslavije z naslednjimi besedami: »Kadar umre nek človek, se držimo tistega načela o mrtvih vse dobro, ko propade neka država, pa je postopek povsem drugačen.« Cvirn ni pogosto uporabljal primerjav s sodobno zgodovino, ko se je tega lotil, pa je to počel previdno, z veliko mero skromnosti in predvsem tako, da je ostajal zvest svojemu primernemu polju zanimanja. A v tej primerjavi se poleg lucidne analogije skriva pomemben način Cvirnovega zgodovinopisja: interes za ambivalentno razmerje med človekom in državo/politiko. Čeprav je bil Cvirn predvsem politični zgodovinar, se ni oklepal enega zgodovinopisnega polja, ampak je uporabljal različne pristope, predvsem pa je razumel vsakdanje življenje kot pomemben in neločljivi del politične sfere. Prostor med posameznikom in državo ali politiko je skrbno analiziral in z veliko mero narativne spretnosti predstavil preko fenomenov, ki so veljali za marginalne ali dolgočasne, npr. preko alkoholizma, cenzure, homoseksualnosti, ljudskih štetij, ločitev, itd.

Irena Selišnik (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani)

Meščanstvo na Slovenskem in prispevek J. Cvirna

V svojem prispevku bom tematizirala prispevek Janeza Cvirna k zgodovini meščanstva na Slovenskem in zlasti njegov doprinos k razumevanju strukture meščanstva, pri tem bo zlasti poudarek na deželi Kranjski in razmerju med intelektualno in gospodarsko elito. Prav tako bom osvetlila nekatera njegova druga dognanja povezana z zgodovino meščanstva na Slovenskem.

Jernej Kosi (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani)

Janez Cvirn in »Nemci« »na Slovenskem«

Prispevek bo analiziral Cvirnovo raziskovanje (politične) zgodovine "nemškega" prebivalstva na današnjem slovenskem ozemlju v dolgem 19. stoletju. Govoril bom o kontekstu tovrstnega raziskovanja, njegovem pomenu za razumevanje slovenske zgodovine in naposled o relevantnosti in aktualnosti tovrstnega raziskovanja v danem trenutku.

Jurij Perovšek (Inštitut za novejšo zgodovino)

Pogledi na Ivana Štefeta in Miroslava Malovrha ob njuni smrti leta 1919 in 1922

Raziskovalna paradigma prof. dr. Janeza Cvirna je med drugim na političnem področju zajemala tudi obravnavo pisanja in urednikovanja strankarskih političnih glasil kot pomembnih oblikovalcev in usmerjevalcev javnega mnenja ter idejnih in političnih usmeritev na Slovenskem. V avstrijski dobi, ki je bila poglavito torišče njegovega dela, sta v zadnjih desetletjih habsburške monarhije idejno politične razmere na Kranjskem soustvarjala vidna netilca in vzdrževalca tedanjega kulturnega boja – urednika takratnih vodilnih političnih listov, liberalnega Slovenskega naroda in katoliškega Slovenca, Miroslav Malovrh (1861–1922) in Ivan Štefe (1875–1919). Avtor v prispevku predstavi poglede na njuni osebnosti in delo, ki so jih ob koncu življenjske poti obeh urednikov podali v vseh delih takratnega slovenskega političnega prostora. Ob tem so se odrazila tudi idejna in politična razhajanja na Slovenskem.

Neja Blaj Hribar (Inštitut za novejšo zgodovino)

»Vode na Kranjskem ne bo zmanjkalo, neumnih ljudi pa tudi ne.« Ljudstvo v publicistiki in leposlovju liberalcev na prelomu stoletja na Kranjskem

Ne prelomu stoletja se je na Kranjskem zaostroval kulturni boj med liberalci in klerikalci. Politična obračunavanja niso ostala le v polju političnega, ampak so se napadale tudi posamezne osebe, osebe okoliščine in nenazadnje volivci nasprotnega tabora. Liberalci so za svoje poraze med kmečkim prebivalstvom krivili duhovščino in neizobraženega kmeta. V 90tih so sicer še pisali, da kmetom ne gre zameriti, ker po grožnjah s peklom in obljubami o nižjih davkih volijo klerikalce. To naj bi prineslo le začasno korist klerikalni stranki, saj jim kmalu nihče več ne bo verjel in takrat bo tudi cerkev začela izgubljati vernike. Želje in napovedi liberalcev, da se bodo ljudje obrnili proti cerkvi zaradi njene političnega delovanja, se niso uresničile. Za izgubo oblasti v deželnem zboru, so krivili zlorabo vere v politične namene, demagoško postopanje klerikalne stranke in neizobraženega ter vodljivega volivca. S širjenjem volilne pravice in manjšanjem politične moči Napredne stranke, pa je »masa« postala nov sovražnik, ki se ji je pripisovalo, da ni le neumna in lahkoverna ampak tudi nehvaležna, kruta, zavistna in dovzetna za manipulacijo.

V prispevku bom obravnavala podobe klerikalnega volivca, kot jih je slikal liberalni tabor, predvsem v leposlovnih in publicističnih delih objavljenih v Slovenskem narodu.

Rok Stergar (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani)

Od modernosti narodov do omejenega dosega nacionalnih identifikacij

Nove raziskave nacionalizmov med Panonsko nižino in Tržaškim zalivom

Nastanek in širjenje nacionalnih identifikacij v dolgem 19. stoletju je bila ena osrednjih raziskovalnih tem Janeza Cvirna, pri čemer je s svojimi raziskavami potrdil, da nacionalne identitete niso nekaj naravnega in prirojenega, ampak so modern pojav, ki ga lahko opazujemo šele od začetka, pogosto šele od srede 19. stoletja.

Tovrstni pogledi v slovenski historiografiji kljub njihovi prepričljivosti niso v celoti sprejeti, pravzaprav lahko v zadnjem času opazujemo celo povratek k davno preseženemu primordializmu. Na drugi strani je bila objavljena tudi vrsta raziskav, ki so se odločno postavile na modernistično pozicijo in hkrati bolje osvetlile tako nastanek slovenskega in drugih nacionalizmov na prostoru današnje Slovenije kot tudi njihovo postopno in pogosto obotavljivo širjenje.

Neva Makuc (ZRC SAZU, Raziskovalna postaja v Novi Gorici)

Klimatsko zdravilišče v Gorici v obdobju nacionalizmov

Prispevek bo na kratko predstavil določene vidike, povezane z razvojem in zatonom klimatskega zdravilišča v Gorici. V drugi polovici 19. stoletja je Carl von Czörnig uspešno razvil podobo Gorice kot »avstrijske Nice« in med višjimi sloji monarhije razširil predstavo o zdravem goriškem okolju, ki je bilo sicer starejšega izvora. V začetnem obdobju so pobude za razvoj klimatskega zdravilišča imele podporo lokalne vladajoče elite, sčasoma pa je le-ta izzvenela. Najbrž so delovali zaviralno različni dejavniki: na primer finančni razlogi ter – vsaj v določenih krogih – tudi strahov pred ponemčevanjem. Slednje kaže, da je potrebno tudi pri raziskovanju turističnega razvoja neke destinacije – in njenega zastoja kot v goriškem primeru – upoštevati tudi vidik narodnostnih in političnih odnosov.

Jan Bernot (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani)

»Narodna zaveda se prikazuje le počasi« : dijaška leta Janeza Trdine

V prispevku se bom skušal ozreti na potek in dinamiko procesa ponotranjenja slovenske nacionalne ideje pri Janezu Trdini. Čeprav bo večina pozornosti posvečena slednjemu, nam avtobiografski teksti in šolske naloge nekaterih njegovih vrstnikov omogočajo širši vpogled v proces ponotranjenja nacionalne ideje med delom ljubljanskega dijaštva.

Skušal bom pokazati, da ponotranjenja slovenske nacionalne ideje pri Trdini in njegovih vrstnikih ne gre razumeti kot nenaden prelom s poprejšnjimi predstavami, pač pa gre za postopen in vijugav proces, v toku katerega se stari in alternativni označevalci prepletajo z modernim slovenstvom.

Borut Batagelj (Zgodovinski arhiv Celje)

Zgodovina za vse, vse za zgodovino

V letu 2023 izhaja že 30. letnik revije Zgodovina za vse. Janez Cvirn je bil njen prvi urednik in eden izpostavljenih in zagnanih tvorcev revije. Revija, ki izhaja v založniškem programu Zgodovinskega društva Celje, je v slovenski prostor zagotovo pomagala širiti nove vpoglede v koncepte razumevanja in predstavljanja raziskovalnih dosežkov zgodovinopisja. V prispevku bo po eni strani predstavljen vpogled na tri desetletja izdajanja revije, po drugi strani pa se bomo dotaknili tudi nekaj poudarkov, kjer je Cvirnov vloga bila zelo pomembna.

Jasna Vanček (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani)

Karel Ghega in gradnja južne železnice

Železnice so v 30. letih 19. stoletja postale središče splošnega zanimanja. Bile so predmet razgovorov vseh družb, razprav v javnih zastopništvih in časopisju. Njihova gradnja je postajala vedno bolj neodložljiva zahteva in potreba splošne države politike, ki pa je zahtevala milijonske vsote.

Ustanavljale so se železniške družbe pod državnim okriljem in na osnovi privatne iniciative. Za koncesijo pri gradnji železniške proge Dunaj – Trst si je zelo prizadeval klan Rothschild, kar pa jim leta 1836 ni uspelo. Koncesijo so dobili za gradnjo železnice proti severu. Načrti in gradnja so bili poverjeni dvornemu gradbenemu svetniku Hermengildu Francesconiju, ki je za sodelavca pritegnil Karla Ghega.

Za Ghega je bilo to delo prelomno v njegovi karieri. Leta 1842 se je Karel baron Kübeck, predsednik splošne dvorne komore, najvišji avstrijski finančni uradnik, po priporočilu Francesconija odločil, da načrte in gradnjo južne državne železnice poveri Ghegi. Ghega je tako postal najvidnejši graditelj železnic in železniških mostov v stari Avstriji ter vtisnil svoj pečat vsem objektom na progi Dunaj – Trst. Leta 1849 je bil za svoje delo odlikovan s cesarskim avstrijskim redom Železne krone III. reda. V istem letu je dobil pravico, da zaprosi za povišanje v viteški stan. Leta 1851 je cesar z dekretom izpolnil prošnjo in ga povišal v viteški stan avstrijskega cesarstva. Med tem je bil leta 1850 imenovan za ministrskega svetnika in 1852 za predstojnika Centralne direkcije za gradnjo železnic.

Bojan Cvelfar (Mestna občina Celje)

»Moj zlatek, moja zlata živalca...«

(Prestopi v pravoslavje zaradi razveze zakona in možnosti ponovne poroke)

V novi jugoslovanski državi po koncu Velike vojne so Slovenci v pravoslavno cerkev prestopali zaradi različnih vzgibov – poleg nacionalnih je najpogostejši razlog bila možnost razveze zakona in ponovne poroke, ki jo je pravoslavna cerkev omogočala. V prispevku je prikazan primer hčere ljubljanskega trgovca Marije Juvančič, rojene Kunc, in stotnika Antona Juvančiča.

Ana Cergol Paradiž (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani)

O problematiki najdenišnic

V referatu se bom posvetila doprinosu prof. dr. Cvirna k tematiki zgodovine najdenišnice na Kranjskem. Vsebinsko sicer ozka tematika odpira vrsto pomembnih vprašanj v zvezi s socialno, demografsko in tudi politično zgodovino tega prostora. Vprašala se bom, kako je prof. dr. Cvirn pripoved o najdenišnicah umestil v širši habsburški in tudi evropski prostor ter teoretične predpostavke. Zanimalo me bo tudi, kako je bilo njegovo delo sprejeto in katere raziskave se v zadnjem obdobju ukvarjajo s podobnimi vsebinskimi vprašanji ter kako bi bilo mogoče slednje v prihodnosti še nadgraditi.

Branko Šuštar (Slovenski šolski muzej, Ljubljana)

Ljubljana kot priložnost za zdravnika in fotografa v c. kr. časih. Dr. Franz Illner in njegovi.

Prispevek predstavlja del zdravstvene in kulturne podobe mesta Ljubljane, kot so jo sooblikovali tudi nemško govoreči priseljenci iz avstrijskih dežel. Kdo je vztrajal v zdravniškem poklicu in v mestni službi kar 55 let in bil najbolj poznan zdravnik v mestu, saj je prišel v vsako hišo? Tak primer predstavlja od 1878 delovanje ljubljanskega mestnega policijskega zdravnika, v nemškem delu čeških dežel rojenega dr. Franca Illnerja (Schatzlar/Žaclér, 1844 – Ljubljana, 1930). Z njim je povezano tudi bolj kratko delovanje njegovega svaka F. Leinerja (1851 – 1907), fotografa v Ljubljani in Gradcu, ter njunih žena iz dunajske družine Frey.

